

geheimzinnige, ook maar een en. lingen, die de nnelijk in de an het leven leven zelf. arin het kost- ligt, en dat outer formeel

et de mensch apparaat van gen, dat even- als van zijn

de weten- e wetenschap even zelf door d denken te mag en kan en heeft al- van het wijs- n dit denken le, leven zelf uitgangspunt, geerte.

leven in zich dige, die ver- als een huis- pot, doet, om e maken. Hij, zijn verstand zuiver weten-

er opzicht) te-

het leven, hij doop van het eren aan het

de Génestet dit denken, laatste woord

de wijs be-

op zichzelf

evensfilosofen emand minder leven.

pogingen om e verklaren. g der tragedie art gegrepen:

Bemühen.

de „nieuwe Nietzsche met d der wijsbe-

de twee be- at het leven vita), — en: d er bij onder j het laatste e wereld be- ddelijk leven,

s handelingen- gevaar, dwingt kels, tot rust- wijdering van r in de volle rs. Een kleine e hand terug- kan een diepe ggewonde kan enovergestelde k veel heviger aiteit met het len dit onder-

n zeker waar- neen, door het ijk zieleven, meer bepaald ndigheden, zoo ij den mensch

terugtrekken, llen, ziet men iels van pijn- n.

nadeeliger zijn men de pijn- ing van een meer op, en ikt bij dieren ten en lagere en dit blijft e bij hogere

kan men in de rei van de genoemde wegbaners noemen.

En boven dezen rijst de geest van den machtigen Schopenhauer, wiens pessimisme weliswaar in de nieuwere filosofie is losgelaten, maar wiens beginselstelling: de wereld als wil tot leven, den stoot gegeven heeft tot het alomopduikend vitalisme (het erkennen van een onverklaarbare levenskracht in de natuur).

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Willem Levinus Penning. †

Weer is de vorige week door het land gegaan de doodsmare van een der bekende figuren op het terrein der letterkunde.

Na Ary Prins, Couperus, Netscher, Emants, anderen al, die in het vorige jaar stierven, is thans de oudste van allen, de sympathieke dichter W. L. Penning overleden, „oud en der dagen zat“.

Drie en tachtig jaar is hij geworden en van die vele, lange jaren heeft hij er 40 doorgebracht in het nachtelijk donker van den blinde, in de pijnlijke werkloosheid van hem, die niet meer werken kan.

Hij, de natuur-enthousiast, dien elke nieuwe lente in verrukking bracht, omdat hij boven alles liefhad de bruidswedde van bloesems, de blijde, frische kleur van 't jonge groen, de fijn-zachte tinten, getooverd door de lentezon, hij heeft 40 lange jaren geleefd in de kleurloze effenheid van den duren den nacht!

Somber heeft hem dat dikwijls gemaakt, stil, vereenzaamd, vooral nadat z'n trouwe echtgenoot, die tien jaren lang z'n onvermoeide steun was, die voor hem las en schreef, in 1893 door ziekte zelf hulpbehoevend was geworden. Wel hebben z'n vrienden, die vele waren, getracht z'n eenzaamheid te verlichten, getracht ook hem te troosten, zooals Verwey, die het bekende:

„Doof stil Uw oogen, vriend: het schijnsel van uw oogen

Schijnt binnen in“.....

hem toesprak, maar ze vermochten toch niet z'n zwarte zorg weg te nemen, die bij het ouder worden klom. Wel hebben ze hem dikwijls z'n donkerheid verlicht en vooral Verwey's vriendschap heeft veel voor hem betekend. Deze was het ook, die (met J. van Krimpen) in 1920 ter gelegenheid van Penning's 80en verjaardag, het feestgeschenk hem bereidde, dat hem zoo heeft verkwikt en verwarmd, den bundel „Levensavond“ (verzamelde gedichten van hem zelf). Maar het groote gemis is hij blijven voelen, het gemis van z'n oogen, sterker met name in de laatste jaren.

Onuitsprekelijk moeilijk is z'n leven geweest, moeilijk vooral omdat het zienlijke zoo groote aantrekkingskracht voor hem had — en toch staat z'n beeld voor ons als van een vriendelijk, gulhartig man, die z'n zware kruis gemoedigd droeg. Zijn het niet z'n eigen woorden:

„die eenmaal zag, wordt nooit geheel gebind, tenzij zijn hart en heugenis zich sloten.“

Hem bleef het leven interesseeren, maar 't was het leven, dat z'n herinnering zag. En van dat leven uit 't verleden, heeft hij de rijke momenten bewaard in z'n kunst.

Willem Levinus Penning behoorde tot het oudere dichtersgeslacht. Hij had nog iets van de veertigers, van Beets, vooral van Staring en Potgieter. In 't bijzonder naar de beide laatsten ging z'n vereering uit.

dieren komt dit voor, zooals de door de slang aangevalen vogel ons toont.

Het invoelen in de gevoelens en zelfs de pijnuitingen der insecten is zeker moeilijk, maar het is toch niet onwaarschijnlijk, dat ook een kever of vlinder pijn gevoelt als men het dier prikt of snijdt. Ons medegevoel waar- schuw dan ook tegen het opprikken van levende insecten, het kwellen van vliegen of meikevers enz.

Maar ziet; daar zit een hongerige wesp honing te drinken met volle teugen. Men kan het dier het achter- lijf afknippen, zoo, dat als hij het paard van Münch- hausen, de gedronken vloeistof er achter weer uitloopt en het dier toont geen pijnuiting, onderbroekt zelfs zijn voedselopname niet. Men zou bijna van „praeco- occupatie“ spreken. Dit is echter zeker: de algemeene toestand van het overige gevoelsleven is van den groot- sten invloed op de intensiteit van de pijn bij eenzelfde verwonding.

De hond, die gilt en krimpt bij een geringen slag in boosheid gegeven, kan men „vriendschappelijk“ op den rug slaan, geleidelijk steeds harder, zelfs zoo hard men kan. Het paard kan men aders laten, terwijl een knecht het dier kalm bij het tuig vasthoudt en toe- spreekt, zonder dat het dier eenige pijnuiting geeft. Maar een op een toestel vastgebonden paard reageert op de geringste prik of snede met hevige pijnuitingen. Bij operaties op dieren is een geluidloze omgeving van de grootste betekenis, terwijl bij luide geruischen, vooral kloppen, rinkelzen enz. de pijnuitingen ineens kunnen optreden.

Maar hoe het ook zij, bij de vivisectie moet men het dier pijn doen. En ook leed bezorgen. Alle vrijheids- berooving, alle ziekte is ook voor het dier leed. En

In z'n poëzie was ook nog veel, dat onderwetsch is, met name in z'n eerste werk, zooals Kloos heeft aangetoond in „Nieuwere Literatuurgeschiedenis“¹⁾ of Scharlen in „Roeping der kunst“²⁾.

Maar aan den anderen kant kenmerkte hem, wat specifiek tachtigers kenmerk is: het klankrijke, het impressionistische, het zuivere. Daarom is hij ook een vooranger van tachtig geweest, met Emants en Winkler Prins een wegbereider; daarom is hij door de eerste tachtigers ook altijd als een der hunnen beschouwd en gewaardeerd als een echt dichter, een die wist wat poëzie was. En, omgekeerd, daarom heeft hij ook aanstands- genegenheid gevoeld voor Kloos, Verwey, Helène Swarth.

In Penning waren het oude en het nieuwe verenigd in hun essentie; hij sprak waardeerd tegelijk over Beets en over Kloos, hij voelde zich evenzeer verwant aan Potgieter als aan Verwey. Dat gaf dezen oudste onder de dichters van dezen tijd het geheel eenige: dichter van dezen tijd, die het nieuwe kende, ofschoon zijn wereld de oude was, die nieuwe levenssappen trok uit liet latere, maar geworteld bleef in het oude. Dat gaf ook aan z'n werk dat rustige, vertrouwelijke, intieme, dat „Benjamins vertellingen“ of „Sint-Janslot“ het bekoorlijk geeft. De snelle evoluties der laatste jaren hadden er geen vat op, en de waardevolle stijging van den eersten tachtigers- tijd had het-mee opgevoerd. Zoo stond het en bleef het op de hoogte van 't beste tachtigerswerk, en zoo geeft, naar het woord van Scharlen, „zijn kunst met de deugd van de voorgaanden, de deugd van de vóór-voorgaanden tot een dubbel bezit aan den jongsten tijd“, zoo kan ze worden, wat Scharlen hoopt, dat ze worden zal, „de schakel tusschen nieuwer en nieuwst“.

Heel omvangrijk is Penning's dichterlijke arbeid niet. 't Zijn een zevental bundels, de laatste, „Levensavond“, meegerekend.

Neen, omvangrijk is het werk niet, maar ver- geet niet, dat Penning een hulpbehoevende blinde is geweest in de beste jaren van z'n leven, een die meer denken kon dan doen!

Maar dat denken heeft dan ook z'n poëzie ge- vormd tot iets zoo eigens, dat ze geworden is van een wondere intimiteit.

't Is het verleden, dat leeft in z'n bundels, het verleden van z'n jeugd, gebonden aan de omgeving, waarin hij opgegroeid is, het ouderlijk huis te Schie- dam. Hij zegt het zelf:

„Mijn klok bleef stilstaan, midden op den dag; Van mijn kalender scheurde ik sinds geen bladen: Mijn wereld is de wereld van voor jaren — Als voor een moeder vraag 'k voor haar ontzag.“

Inderdaad „die wereld van voor jaren“ is het, waarvan hij vertelt in „Sint-Janslot“, in „Tom's Dagboek“, in den meest bekenden bundel „Ben- jamins vertellingen“. En dan is het altijd juist vertellen, wat hij doet: vertellen van de oude gracht, waar de groentenschuitjes meerden in laken avond, („zomeravond“) van de avonden, als z'n vader voorlas uit Conscience en 't einde „te vroeg naar elks behagen“ klomk als „de klok (had) twee geslagen“ („Herinnering“). We zien het alles ge- beuren, omdat de verteller zelf het zag, door niets van het omringende afgeleid van z'n terugleven in het verleden. Vooral in „Benjamins vertellingen“ is dat oude gebeuren levendig, als zieke grootmoeder den koning wil zien, die in de stad komt en ze zich naar 't raam dragen laat:

¹⁾ Nieuwere Literatuurgeschiedenis, dl. II, p. 20 vlg.

²⁾ Krachten der Toekomst, I „Dichters van drie geslachten“, p. 83—103.

dit laat zich bij dierproeven niet vermijden. Niettegen- staande ook in de dierenwereld, zooals wij zagen, een techniek bestaat om pijn te verminderen zooals stil liggen, inkrimping van het bewustzijn, invloed van andere gewaarwordingen en omstandigheden, de vivisectie is een bezigheid waarbij men het dier pijn doet. Uit dit feit wordt het probleem geboren. In de eerste plaats willen wij kort de vraag bespreken of daarom de proef- nemingen op levende dieren wreed zijn te noemen.

Ten onrechte spreekt men ook bij de vivisectie van het „kwellen“ van dieren. Kwelen is een pijn doen met een daarbij optredend lustgevoel. Dit gevoel is uiterst verwikkeld en men treft daar zoowel elementen aan, die zondige uitingen zijn van het gevoel van macht als ook van ressentiment en van een objecti- veering en demonstratie van pessimisme en levens- verachting. Kwelen is wreed.

Het is duidelijk, dat deze gevoelens niet bij iemand behoeven te heerschen. Wie dit overdenkt zal geneigd zijn hier iets aan toe te voegen, n.l. „pijn“ moet doen. Juist dan wanneer de objectieve grond voor het pijnigen in een „moeten“ schuilt, is het aanwezig zijn van den bovengenoemden „gevoelsgrond“ uit te sluiten. Daarom, dat de arts en de verpleegster geen menschenkwellers kunnen zijn, wanneer zij pijn „moeten“ doen, de slager en de vivisector geen dierenheulen kunnen zijn als zij „moeten“ doden of leed berokkenen.

Dit geldt natuurlijk alleen als er een „moeten“ als grond voor de handeling wordt doorleefd, daar vaak het „moeten“ alleen als intellectueel aangevoerde reden wordt gedacht bij handelingen, die ten slotte door geheel andere, vaak halfbewuste gevoelsgronden worden ge- dragen. Zoo is het bekend, dat er in de beroepskenne

„Maar kijk, grootmoe wordt beter voor één dag, Omdat de Koning in stad komt....“

— Vlag

En wimpel, de onze ook! waaien dat ze klappen; Groen slingert overal; als prinses stappen De dienders met hun splinternieuwe steek Door 't joelend volk.... Aan 't raam weer, kalm, maar bleek, Zit grootje, in kussens, breedend toe te kijken....

of, als Grootje is gestorven en alles in huis voor het kind zoo vreemd-stil en donker is:

„Nu waren we in Egypte, en aan Plaag Negen Daar grootje van verteld had; allerwegen In huis was duisternis drie dagen lang; En waar nog licht viel in portaal en gang, Was 't spelen schande....“

Da vierden morgen sluip ik door een kast, Waar 't vroeger juttieren had verrast, Een kleine, mij verboden kamer binnen: Het riekt er naar versch eikehout, versch linnen; Het ziet er grillig vreemd-aantrekkelijk uit....

Grootmoeder ligt daar, in haar doodkist, en het kind ziet met vreemd en vragend oog den dood, „op de toonen staand“ bij „'t vreemde bed“. En dan gaat hij praten tegen grootje, eerst huiverend, omdat haar handen zoo slap en haar wangen zoo koud zijn. Maar dan:

„'t Was me of die oogen opengingen, lachten, En zegend zich sloten met een zachten Een weelde-zucht na doorgesane pijn; Nu wist ik, dat dit „bed“ de „kist“ moest zijn die weggehaald ging worden, weggereden Naar „broerlief in den Hemel“....“

En 'k had vrede.

Zoo zelfs — dat Ben op 't deksel van de kist, Dwars over 't voelensind, met lang gemist Hier in de kast hervonden speelgoed solde, Spottend met grootjes rust de spoorrein rolde, Die zij mij schonk op d' allereersten dag, Dat onze stad den „echten“ spoorrein zag.“

Is het niet, als zitten we op grootvader's knie te luisteren naar wat hij z'n kleinkinderen vertelt?

Maar niet alleen het vertellende, oudere genre vinden we in Penning's bundels, al is het 't voor- naamste en 't meeste.

Hij is ook lyrisch dichter, impressionist, tach- tiger, die den sonnet-vorm kent en z'n gedach- ten in woorden weet te verklanken. Zoo zien- we hem vooral in den bundel „Tienden van den Oogst“, waaruit deze proeve:

De popel

Trillend van verborgen zangen, Donker beeld van zielsverlangen, Strekt een aardsche koningspruit De armen naar den hemel uit;

Meizon heeft zijn hart doen gloeien Meinacht-adem, weer aan 't stoeien, Wekt zijn droom van 't paradijs;

Starrenlicht en lach niet achtend, Naar een starrenkus versmachtend, Fluistert hij zijn popelwijs.

Zoo zijn ook „Het eind der Mei“, „Een laatste Augustusdag“ echte, zuivere „tachtigers-gedichten“.

Naast dit alles echter — en 't is de sombere keerzijde van zijn poëzie — vinden we ook telkens de droefenis van den blinde, den afhankelijke 't is vooral de bundel „Kamermuziek“, die hem zoo teekent. Zie eens opschriften als „De gevangene“, „Ellende“, „In de boeien“, „Wanhoop“, „Troos- teloos“.

Lees eens „Oudjes“, als hij en z'n ziekelijke vrouw samenzitten voor de open ramen:

„Ze zaten stil voor de open ramen Vol liefde samen — Toch schier alleen.“

vaak reeds deze gevoelens verborgen liggen, die op zichzelf de nauwgezette uitoefening van het beroep niet in den weg staan.

Hoe is het nu bij de vivisectie? Het is mijn vaste overtuiging, dat vooral machtsgevoelens, in den ruim- sten zin, vivisectie-bevorderend zijn. In den ruimsten zin schreef ik, om aan te geven, dat in deze hooge atmos- feer van wetenschapsbeoefening, streven naar kennis, zoeken naar geneesmiddelen, ziekteoorzaken enz., de machtsgevoelens niet in dien vorm optreden als bij een vliegenvangenden straatjongen. Voor wie iets van het wetenschappelijk bedrijf afweet is het duidelijk, dat de beheerschingstendenz de be-grijpatendenz vaak niet het middel is tot een zich verliezen in de aanschouwing der werkelijkheid, maar doel. Geen waardeering van het zijn, maar behagen aan eigen bedrijvigheid is vaak de voortdurende prikkel ook tot wetenschappelijke ijver. Over ijdelheid, eerzucht, of maatschappelijke voordeelen willen we hier niet eens spreken.

Niet alleen de onderzoekers zelf, maar de streng geysystematiseerde en gedifferentieerde aard van het we- tenschappelijk bedrijf werken deze dingen in de hand. Het „moeten“ is vaak niet meer dan een „ook dit nog kunnen“ doen.

Waar zooals vroeger ook door mij kort werd aan- gegeven, de geheele zuiver analytische methode, het verdeel- en heerschingprincipe tot gevoelsloos kan hebben, is het in te zien, dat juist de verdeling, d.i. de stuk- snijding van het organisch geheel van het dier, als weg tot kennen in 't bijzonder deze emoties kan ver- gezellen en demonstreeren.

F. J. J. BUITENDIJK.